

NENÁPADNÝ MISTR STYL

**Jiří Šimáček: Charakter (taky ještě mädchen, ničema a Oskar)
Host, Brno 2012**

Přiznávám bez okolky, že k recenzování této knihy mě nepřivedlo ani jméno autora, ani její svérázná grafická úprava s navičnickými ilustracemi Jiřího Franty, ani banálně znějící titul. Jedinou motivací mi byla nakladatelská anotace, jež Šimáčkovi prózu vydává za humoristický, natožpak již za jeho druhý humoristický román. Označili se totiž v českém kontextu umělecké dílo za „humoristické“, bývá tím většinou zároveň degradováno. Svě o tom ví kupříkladu Karel Poláček, který své signum humoristy nesl velmi těžce, marně se jej snažil zbavit, a o humoru napsal, že je u nás „utiskován jako obecní sirotek“. Chtěl jsem se tedy dozvědět, jak může vypadat románový příběh ze současnosti, jehož autor se bezostyšně hlásí k žánru literární kritikou tradičně přehlíženému.

A výsledek předčil veškerá moje očekávání. Na prvním místě musím Šimáčkovi vysmeknout obrovskou poklonu za stylistické umění. Jeho vyjadřovací a formulační schopnosti převyšují leckterého renomovaného prozaika a jsou podle mého názoru hlavním zdrojem autorova oduševnělého

a neotřelého humoru. Napíšu-li, že prozaik přesně ví, na jaké místo ve větě umístit které slovo, bude to sice znít triviálně, avšak v soudobé literární produkci je tato schopnost bez nadsázky výjimečná. Ať už má Šimáček tuto dispozici vrozenou, anebo svoje texty precizuje slovo od slova (čemuž by odpovídala frekvence vydávání jeho textů), měl jsem při četbě neodbytný pocit, že se vracím někam do první republiky, do doby „staromileckého“ bazírování na zvládnutí techniky psaní.

Tento návrat mi usnadnila i tematická rovina románu, jmenovitě jeho ústřední postava staříckého majitele činžovního domu pana Brixe. Jako „charakter“ je přezdívan nájemci svého domu, protože na okolní svět pohlíží s permanentní podezřelostí a nedůvěrou, a všechny, s kým přichází do styku, častuje jako nějakým způsobem závadné „charaktery“. Jediný, kdo zůstává ušetřen Brixovy nevládnosti, je příznačně nemá tvář, jeho pes Oskar, jehož mylně považuje za foxteriéra. Charakter Brix představuje jeden ze tří nepravděelně se střídajících hlasů, které ke čtenáři promlouvají a z nichž si sestavuje lineární příběh. Další, rozsahem již méně zastoupené vypravěčské party zajišťují třináctiletá dívka Lenka (mädchen z podtitulu) a podlouhý podnikatel, „ničema“ Roman Mikule.

Všechny tři spojuje prostředí domu stojícího na důstojném místě brněnského centra, přímo na Jakubském náměstí. Charakter je jeho majitelem, mädchen dcerou jedné nájemnice, jež chodí panu Brixovi uklízet, a ničema provozovatel herny, kterou si zřídil v přízemí domu. Každý z nich má k domu přirozeně jiný vztah, u Brixe je vlastnictví domu součástí jeho přezíravě aristokratického vztahu ke společnosti, pro goticky založenou pubertacku představuje okolí kostela sv. Jakuba se svojí hřbitovní minulostí vzrušující místo a pro ničemu nutné zlo, neboť k zavedení pochybného podniky je donucen kvůli splacení svých dluhů. Do podvodných machinací zahrne i Lenčinu svobodnou matku, kterou v herně zaměstná a jejímž dočasným sexuálním partnerem se z vypočítavosti stane. Je nabíledni, že charakter s mädchen se proti ničemovi spojí, aby jej ze svého domu, respektive z postele Lenčiny matky projednou dostali.

Zdali se jim to podaří a jak celý příběh skončí, prozradit nemůžu, protože jde vskutku o překvapivé vyústění, anticipované

v úvodní rámcující kapitole. S odkazem na Oskarovu proměnu v kočku mohu pouze konstatovat, že nic není tak, jak se zdá být, a každý má svoji odvrácenou, dosud nepoznanou tvář, která čeká na příhodnou chvíli, aby se mohla projevit. Byť příběh tří smyšlených postav ze současného Brna neskončí zrovna vesele, má jeho vyznění povznášející poselství a svou obecností snad i nadčasovou platnost.

Závěrem nemohu než Šimáčkovi prózu doporučit všem, kdo mají rádi charakterizační komiku a chtějí se nad knížkou od srdce zasmát. Ale také těm, kteří si chtějí užívat důmyslnou konstrukci příběhu, do jehož osnovy všechno přesně zapadá včetně titulního slova charakter, jehož význam je aktualizován v zamlčeném konci. Kvůli doslova fyzickému potěšení z četby Šimáčkova výtečného románu pádím do knihovny pro jeho prvotinu *Snaživky* (2009), jež byla – jak teď už já ignorant vím – nikoliv bezdůvodně nominována na Cenu Josefa Škvoreckého...

Erik Gilk

JINAKOST A UTOPIE

**Miroslav Petříček (ed.): Moderní svět v zrcadle literatury a filosofie
Herrman & synové, Praha 2011**

Pokud Jean-François Lyotard popisuje postmoderní situaci jako moment, kdy převládla nedůvěra k velkým příběhům, jejichž funkcí je legitimizovat moderní vědu, a místo toho se prosazuje otevřenost k jinakosti, k odlišnosti, tak lze říci, že kniha *Moderní svět v zrcadle literatury a filosofie*, jejímž editorem je Miroslav Petříček, se snaží dostat tomuto postmodernímu projektu.

Od druhé poloviny 20. století totiž evropské myšlení objevuje různorodost tradic a „svou jednotu začíná chápat spíše jako regulativní ideu“ (s. 5). Celkový nárůst složitosti současného světa si zároveň vyžaduje odlišný způsob zkoumání kulturních celků či systémů vědění. Hlavními tématy se stává vztah mezi lokálním a globálním, otázka kontinuity a diskontinuity či problematika překladu. Cílem je porozumět a uvědomit si odlišnost různých perspektiv a nikoli stavět jednu jako normativní. Nezbytný je mezioborový přístup, přesahování hranic literární vědy a literární historie a nutnost „dotýkat se rovněž problémů obecně estetických či dokonce filosofických a zvažovat i základní teoretická východiska humanitních věd“ (s. 6).

Po formální stránce je kniha rozdělena na pět tematicky různorodých kapitol. V první se Miroslav Petříček zamýšlí nad povahou a nutností eseje v humanitních vědách a Oldřich Král zdůrazňuje roli literární historie. Druhá kapitola je svým tématem značně odlišná; pět studií se zaměřuje na iberoamerickou tradici. Ve třetí části knihy, obsahově nejsoudržnější, je explikována problematika utopie v americké kultuře. Čtvrtá (nejkratší) kapitola, obsahuje (pouze) text Jiřího Holého o reflexi koncentračního tábora Osvětim ve filozofii a literatuře. A poslední kapitola, která knihu uzavírá, je zaměřená spíše estetického.

Již sama četba první části knihy, tj. textů Oldřicha Krále a Miroslava Petříčka, předznamenává výsledný dojem z publikace. A ten je značně rozpačitý. Králova studie s názvem *Dějiny cizí literárnosti jako proměny tvaru a geneze smyslu* je rozčleněna do relativně krátkých kapitol, ve kterých je hlavním vodítkem otázka po smyslu a mož-

nosti psaní o jiné literatuře, než je evropská, v tomto případě čínská. Text se nese v duchu otevření se jinakosti a porozumění: „Přijmeme-li dějiny čínské literatury, listujeme antologií té jejich čínské literatury, abychom alespoň zhruba porozuměli, co to bylo, čím se to podobá tomu anebo liší od toho, v čem jsme byli vychováni a v čem jsme zabydleni, do čeho jsme byli a trvale jsme začtení; abychom nakonec – pokud nás to ovšem zajímá – pochopili, jak jinak byla a je literatura taky možná“ (s. 19). V této citaci je vlastně řečeno vše. Král poté přechází k problematice překladu a metajazyka. Studie je obsáhlá a pečlivá. Ovšem hlavní problém spatřuji v jejím zařazení ihned na začátek publikace. Králův text celou knihu otevírá (kromě krátké předmluvy) a působí dojmem: Hoďme čtenáře do vody a on už se nějak plavat sám naučí. Nemám teď na mysli odbornou kompetenci potřebnou k recepci studie, ale spíše její styl, který je sice formálně vytržebný, ale (či právě proto?) dle mého názoru obtížně uchopitelný.

Naprostu jiný dojem se člověka zmocní při četbě textu Miroslava Petříčka *Esej jako metoda*. Otázka, která se tak neodbytně nabízí, zní: Proč nebyl Petříčkův *Esej* vybrán jako úvodní studie knihy? Petříček totiž nejenže v několika tazích velice přesně načrtává povahu postmoderny: „(...) je to návrat k jiným možnostem moderní doby“, přičemž důležité je upozornit na to, že „(...) ústředním problémem druhé poloviny 20. století se stal nejen její vztah k historické moderně a k jejím předpokladům, nýbrž i k jiným tradicím vně i uvnitř evropské kultury“ (s. 42), ale také říka, jaký je „status“ humanitních věd po Foucaultově archeologickém projektu; zejména s ohledem na jejich vztah k textu a k interpretaci textu. Ona volba toho, co má být interpretováno, vyzdvihuje interpretované na exemplum: v jistém ohledu interpretace nemůže nebýt příkladná (s. 47). Jak Petříček ukazuje ve druhé části svého textu, interpretace tedy není jen přijímáním daného, ale výkon: „(...) je nejprve třeba rozpoznat určitý text jako takový, jenž má být interpretován, a právě tak i objevování stop jiných možností v minulosti závisí na tom, zda budou jako takové odhaleny perspektivou přítomnosti“ (s. 49). Fenomenologie stopy jako fenomenologie neukazování. Právě o tomto paradoxu se zmiňuje Baudelaire a Petříček z něj vychází a produktivně dále rozvíjí.

Petříčkova studie tak čtivě uvádí do postmoderní situace a na příkladě Baude-laira ukazuje smysl onoho vztahu k jiným možnostem v minulosti. Proto by měla celou knihu otevírat, zatímco Králův text je více práv přístup, který je představen v poslední kapitole knihy.

Rozpaky vzbuzují i další části publikace. Například studie Sabiny Binkové *Takzvaná Černá legenda a její podoby v českém pobělohorském prostředí* je typickou ukázkou toho, že méně je někdy více. Binková čtenáře neúnavně zavaluje neuvěřitelným množstvím jmen a spisů, přičemž se vytrácí podstata samotného sdělení. Binková sama se bezpochyby v problematice orientuje, mám ale za to, že více ucelený text by za prvé působil méně chaoticky a za druhé by se zaručila plynulost četby. Oproti tomu je studie Šárky Grauové (*José de Anchieta a možnosti brazilského „míšenecké myšlení“*) ze stejné kapitoly čtivá a velice zajímavá.

Jakkoli jsem přesvědčen o tom, že třetí kapitola o amerických utopiích je nejpo-vedenější, mám k ní hned několik výhrad. Studie Pavly Veselé o dvou způsobech pojetí utopie v díle Samuela R. Delanyho a Octavie E. Butlerové je zdařilým předvedením problematiky tělesnosti (Delany) a snahy o vyvázání z mocenského teritoria (dílo E. Butlerové) na pozadí tzv. „menšinové literatury“. Reflexi jistého způsobu nahlížení na utopii podává také Erik S. Roraback. Roraback (*Adornova-Jamesonova dialektika, Deleuze-Guatarri, kulturní modernita USA, utopie „dění“ a poté*) vychází z Adornových zápisků vydaných pod názvem *Minima moralia*, ve kterých se Adorno zamýšlí nad povahou americké spotřební kultury. Roraback píše, že „schopnost myslet «utrpení» a nemyšlené vychází u Adorna a Jamesona z utopického“ (s. 188) a je velice úzce spojena s problematikou tělesnosti. V závěru studie se Roraback zmiňuje také o kritice T. W. Adorna z pera Gillese Deleuzeho a Félixé Guatarriho. Jakkoli by bylo podnětné oba přístupy podrobit důkladnému srovnání, Roraback se spokojuje jen s několika citacemi ze společného díla G. Deleuzeho a F. Guatarriho *Co je filozofie?* a konstatuje: „Jde vskutku o abstraktní vyjádření. Deleuze a Guatarri mají pravdu, když volají po přesnějším rozlišení různých typů utopií“ (s. 190), což dokládá další citací a zdůrazňuje pojem „dění“, se kterým oba autoři pracují, ovšem nevysvětluje, proč je

přijímají či jakou má konotaci (tj. stoická logika a odmítnutí transcendentalismu). A nebylo by také vhodné se pokusit tuto kritiku zasadit do celkového kontextu jejich díla (*Anti-Oidipus* či *Tisíc plošin*)?

Třetí kapitolu zakončuje text Ondřeje Pilného *Samuel Beckett a „postmoderní situace“*. Na začátku recenze jsem jmenoval Lyotarda, Pilný z jeho koncepce postmoderny vychází a konstatuje, že „(...) dílo Samuela Becketta, především dílo vrcholné a pozdní (...) je v tomto smyslu postmoderní“ (s. 192). Ovšem o několik stran dále Pilný píše (v návaznosti na Beckettovu radikální skepsi o vyjadřovací možnosti jazyka): „V kontextu argumentu *Postmoderní situace se ovšem Beckettův přístup k zásadnímu tématu vyjádření subjektu v jazyce obrací proti Lyotardovi*“ (s. 194). Nejdříve se tedy o Beckettovi dozvídáme, že plně vyhovuje postmodernímu umělci v Lyotardově smyslu, vzápětí ale vysvitne, že toto sdělení není úplně přesné. Pilný přesto tvrdí, že to neustále svádí čist Becketta v analogii k Lyotardově koncepci (s. 196). Ve čtenáři tak zůstává pocit zmatenosti: Co chce Pilný vlastně říct?

Dovolím si již jen několik poznámek. Čtvrtou kapitolu vyplňuje vynikající studie Jiřího Holého (*„U nás v Auschwitzu...“: Osvětimský tábor v literatuře a v reflexi filozofie*). Pokud v nás Pilného studie vyvolává otázku po jejím smyslu, Holého text naopak dokáže čtenáře naprosto pohltnout. Holý totiž vybírá literární reprezentace koncentračního tábora (a holocaustu), které jsou v protikladu k martyrologické literatuře a nabízejí odlišný pohled na bytí v prostoru, kde došlo k racionalizaci masového vraždění. Na těchto textech je patrné, že nepodléhají čistému schematismu („zlý nacista“), nýbrž že explikují mnohem složitější situaci a v důsledku toho byly těžko zařaditelné do panujícího společenského diskurzu.

Knihu uzavírají studie Vladimíra Svatoně, který se zabývá rolí tragédie v evropské kultuře, Tomáše Hlobila o přednáškách z estetiky Augusta Gottlieba Meißnera a Vlastimila Zusky o dialogu a monologu.

Moderní svět v zrcadle literatury a filosofie reflektuje současný způsob myšlení: důraz na interdisciplinaritu, otevření se jinakosti či fenomén hranice. Jakkoli je kvalita jednotlivých textů nevyrovnaná, jedná se o zajímavou publikaci.

Martin Charvát